تفاوت فعلیت و فعالیت حکم شرعی

شاگرد۲: خب این الآن نافی آن‌ها نمی‌شود. در نهایت این می‌فهماند که ماه رمضان یک ثبوت واقعی دارد، فارغ از علم من و شما.

استاد: اگر وجوب واقعی ندارد پس چطور «وقف» و «کان من شهر رمضان» صادق هستند؟ و او صیام را گرفته است؟

شاگرد۲: شاهد آن‌ها این است که می‌گویند ببین یوم الشک برای شما واجب نشد.

استاد: واجب نشد یعنی وجوب، فعالیت پیدا نکرده. فعلیت پیدا کرده. و لذا مجزی است و لذا «کان من شهر رمضان» است. همین را عرض می‌کنم که تفاوت بین «فعلیت قهریه» با «فعالیت بالفعل تکلیف» دوچیز است. این‌ها با هم منافاتی ندارند. اگر ما گفتیم که فعلیت تکلیف مساوی با فعالیت تکلیف است، همین‌جا اشتباه کرده‌ایم. می‌گوییم وقتی فعلیت مساوی با فعالیت است، وقتی من نمی‌دانم تکلیف ندارم. همانی که از میرزای قمی بود؛ تناقض بود. میرزا یک جا خودشان فرموده‌اند که نفس الامر می‌زان است، اما در صفحات قبل فرموده‌اند ما قبول نداریم که وجوب صوم قبل از علم بیاید.

شاگرد: فرق بین فعلیت و فعالیت چیست؟

استاد: فعلیت، انطباق قهری موضوع است و تحقق واقعی موضوع است. مثلاً وقتی مولی می‌فرماید که خمر، نجس است، امری که در اینجا هست قهرا حکم نجاست برایش آمده. وقتی امام می‌فرمایند «اذا زالت الشمس دخل وقت الصلاتین»، وقتی فی علم الله زوال شد، زوالی که موضوع حکم است محقق است، پس وجوب نماز ظهر بر من جاهل، قهرا بالفعل شده. بالفعل شده به‌صورت انطباق قهری. چون وقتی زوال شد نماز واجب است. اما من که نمی‌دانم زوال شده یا نه.

شاگرد: منظورتان از فعال همان تنجیز است؟

شاگرد۲: این به این دلیل است که فرمایش شما خلاف اصطلاح است. معمولاً فعلیت را قبل از تنجز می‌گیرند. اما شما می‌خواهید فعلیت را انطباق قهری بگیرید.

استاد: من مکرر عرض کردم که نسبت به واژه‌های فعلیت و تنجز، یک معنای مدوّن و اصطلاحات رایج داریم که در کفایه و ... هست. اما یک واقعیتی هم داریم که اوسع از اندازه‌ای است که تدوین شده. یعنی ما چاره‌ای نداریم آن فعلیتی که آن‌ها به کار برده‌اند را از شعبی که سر راه‌ش پیش می‌آید جدا کنیم. پس ما نمی‌توانیم دائر مدار اصطلاح جلو برویم. چرا؟ به‌خاطر این‌که فرض ما این است. اما تنجزی که شما می‌فرمایید هم غیر از این است. تفاوت می‌کند. حتی علم و قدرت هم با هم متفاوت است. قبلاً هم عرض کردم. هر چه در مبادی حکم فکر کنید و یادداشت کنید، جا دارد. یعنی

بعداً روشن می‌شود که اگر فی علم الله واقعاً ماه مبارک داخل شده، وجوب صوم هم بالفعل است. چرا؟ به‌خاطر اشتراک احکام بین العالم و الجاهل اجماع. شما نمی‌توانید بگویید اگر زوال شده نماز بر جاهل واجب نشده. بلکه واجب شده چون بین عالم و جاهل اشتراک دارد.

خب پس علم چه کار می‌کند؟ منجز در چند جا به کار می‌رود. ما الآن آن جور نمی‌خواهیم بگوییم. می‌خواهیم بگوییم الآن که علم او می‌آید، علم او به موضوع می‌آید. تنجز معمولاً در علم به حکم به کار می‌رود. می‌گفتند وقتی شما شنیدید که نماز واجب است و علم پیدا کردید، پس علم به حکم، منجّز بر مکلف است. اینجا احراز موضوع است. من مضایقه‌ای ندارم که این‌ها را برای این هم به کار ببرید ولی معلوم باشد که آن جایی که تنجز را می‌گفتیم در چه فضایی بود. می‌گفتیم عالم مالک، عالم انشاء ثبوتی، عالم فعلیت که به معنای ابالغ الی المنبی است، عالم تنجز یعنی ابالغ الرسول به اسماع مکلف. به این تنجز می‌گفتیم. در آن فضا، تنجز علم او به حکم بود که عقاب برای او محرز می‌شد. این ربطی به این فضا ندارد که یک حکمی را فهمیده. این حکم یک موضوع دارد. این موضوع باید برای او احراز شود. در مقام احراز موضوع حکم است که می‌گوییم وقتی علم مکلف به موضوع می‌آید فعال می‌شود. نه منجّز. مگر این‌که بخواهیم یک اصطلاح را در دو جا به کار ببریم که دوباره مخلوط می‌شود.

شاگرد: فعلیتی که حضرتعالی می‌فرمایید مطابق با اصطلاح نیست.

استاد: خب اصطلاح فعلیت چیست؟ من الآن چند مورد از فعلیت در ذهنم هست.

شاگرد: این تنجزی هم که شما فرمودید در عبارات اصولیین هست. ولی فعلیت به معنای انطباق قهری را سراغ ندارم. شما سراغ دارید؟

استاد: بله، فراوان. هر کجا که می‌خواهند اشتراک احکام بین عالم و جاهل را بگویند، تعبیر می‌کنند که حکم در حق او بالفعل بوده است. حتی در کلمات اساتید هم دیده‌ام. مثلاً یکی از اساتید خیلی محکم می‌فرمودند در مورد تزاحم، ما قبول نداریم که دو حکم بالفعل است. محکم می‌گفتند و درست هم می‌گفتند. چه معنا دارد؟! اقبح قبائح است که یک مکلف بیچاره‌ای که نمی‌تواند بین دو چیز جمع کند، بگوییم دو حکم برای او بالفعل است. قبیح واضح. ایشان محکم می‌گفتند که قبول نداریم. چطور می‌شود عند التزاحم دو تکلیف بالفعل باشند؟! آن بالفعل یعنی انجامش بده و بعد هم بخواهند او را عقاب کنند.

بازبینی #1
ایجاد شده 24 مه 2026 10:48:28 توسط ... .
به روزرسانی شده 24 مه 2026 10:49:28 توسط ... .